

ERFGOED

LEEFT

03

ARCHEOLOGIE IN HET MEETJESLAND

TEKST:

ELISE MARTENS

EKLO 2007

**MEETJESLAND
GRAAFT**

INHOUD

ARCHEOLOGIE IN HET MEETJESLAND

1.	ARCHEOLOGEN AAN DE SLAG	P. 11
1.1.	EEN VREEMDE STIEL?	P. 11
1.2.	GRAAF EENS OP!	P. 11
1.3.	LETTERS EN SPOREN	P. 14
2.	HET MEETJESLAND UITGESPIT	P. 16
2.1.	DE PREHISTORIE	P. 17
2.1.1.	De steentijd	P. 17
2.1.2.	De bronstijd	P. 21
2.1.3.	De ijzertijd	P. 30
2.2.	DE GALLO-ROMEINSE TIJD	P. 37
	De civitas Menapiorum	P. 37
	De vicus van Merendree	p. 37
	Uitzonderlijke steenbouw	P. 37
	Landelijke nederzettingen	P. 38
	De vicus van Merendree	P. 42
	Het castellum van Maldegem	P. 43
	Graven en grafgraven	P. 43
2.3.	VAN DE MIDDELEEUWEN TOT...	P. 45
	Een Karolingische muntschat	P. 45
	De Hoge Wal in Ertvelde	P. 47
	Sporen en granaten	p. 47
	Twee kastelen	P. 48
	Twee grafkelders	P. 54
	Losse vondsten	P. 56

VOORWOORD

★ PREHISTORIE ★ GALLO-ROMEINS
★ MIDDELEEUWEN EN LATER

1. AALTER
2. KNESSELARE
3. MALDEGEM
4. SINT-LAUREINS
5. EEKLO
6. WAARSCHOOT
7. ZOMERGEM
8. NEVELE
9. LOVENDEGEM
10. EVERGEM
11. ZELZATE
12. KAPRIJKE
13. ASSENEDE

Erfgoed leeft! We willen bewaren wat we waardevol vinden en er zorg voor dragen voor de toekomst.

Met de reeks "Erfgoed Leeft" wil de Erfgoedcel Meetjesland het culturele erfgoed van het Meetjesland belichten. Een editie in de reeks "Erfgoed Leeft" kan een algemeen erfgoedthema uit het Meetjesland behandelen. Het kan ook een themaproject van de Erfgoedcel Meetjesland begeleiden of een onderzoeksthema over het Meetjeslandse erfgoed weergeven.

"Erfgoed Leeft" wil de lezer prikkelen en uitnodigen om het erfgoed te ontdekken en te beleven. Fris, actief, uitnodigend en toegankelijk. Deze woorden moeten de reeks typeren.

Deze derde editie "Meetjesland graaft" gaat over archeologie in het Meetjesland. Archeologie maakt steeds vaker deel uit van de Vlaamse Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening wat resulteert in steeds meer archeologische (voor-)onderzoeken. De Meetjeslandse bodem herbergt een schat aan informatie. Tegenover de ondergrondse schatten staat de enge beeldvorming over archeologisch erfgoed in schril contrast. Om te sensibiliseren over het archeologische erfgoed en een breed publiek kennis te laten maken met de archeologische vondsten uit hun achtertuin, sloegen de Kale-Leie Archeologische Dienst, de Erfgoedcel Meetjesland en het provinciebestuur Oost-Vlaanderen de handen in elkaar.

Die samenwerking resulteerde in de reizende tentoonstelling "Velden vol verleden", een educatief spel "Speuren naar sporen" en deze publicatie "Meetjesland graaft".

In "Meetjesland graaft" maakt u nader kennis met archeologie en archeologische technieken en met vondsten uit de regio. U ontdekt ook welke informatie die ons kunnen bieden over de geschiedenis van het Meetjesland.

Mijn dank gaat uit naar de auteur, fotografen en samenstellers van deze publicatie. Ook de vele medewerkers en vrijwilligers uit de regio die zich bekommeren om het archeologische erfgoed, draag ik een warm hart toe.

Zoals ook met de andere edities van Erfgoed leeft, hoop ik dat u hierbij een ongekend stukje geschiedenis van onze streek leert kennen. Veel leesplezier.

Frank Sierens,
Voorzitter COMEET / Erfgoedcel Meetjesland

1. ARCHEOLOGEN AAN DE SLAG

OPGRAVING.
FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

1.1. EEN VREEMDE STIEL?

Ze staan op een veld midden de koeien, langs een drukke autobaan of in een kleine woonwijk. Ze spitten, wroeten en graven met gloed in de grond en trotseren vaak het hemelwater.

Een gekke bezigheid zou je zo zeggen. Maar het loont de moeite. Onder de Vlaamse akkers en graszoden stapelde zich de voorbije eeuwen en millennia een waar bodemarchief op. Sporen van menselijke activiteit van meer dan duizenden jaren geleden bleven tot vandaag bewaard. Voor de archeologen zijn ze een ware schat! Want elk spoor brengt hen tot een betere kennis van onze voorouders.

Ook in het Meetjesland zie je archeologen aan de slag. Door intensief en zorgvuldig speurwerk brachten ze bewoningssporen aan het licht van de Neanderthalers over de Romeinen tot de middeleeuwen en ook later.

1.2. GRAAF EENS OP!

DE TIJD DRINGT

Archeologische sporen staan constant onder druk onder meer omdat menselijke ingrepen in de bodem hen onherstelbare schade toebrengen. Menselijke ingrepen in de bodem zijn frequent, zoals de aanleg van een nieuwe verkaveling of van een industriezone, de constructie van een riolering of het graven van een nieuw havendok. Als die werken van start gaan moeten archeologen er als de kippen bij zijn. Door de archeologische sporen te documenteren voorkomen archeologen dat ze voorgoed verloren gaan. Dergelijke 'noodopgravingen' zijn in Vlaanderen vrij frequent.

SPEUREN NAAR SPOREN

Het uitspitten van schatten uit lang vervlogen tijden is altijd boeiend en spreekt tot de verbeelding van velen. Toch gaat tijdens een opgraving de aandacht van de archeoloog in de eerste plaats naar het verzamelen van sporen die informeren over de leefwijze, de leefomgeving en de materiële cultuur uit vervlogen tijden. De vondst van een mooi en gaaf voorwerp is dus zeker interessant en spectaculair, maar vaak minder leerrijk dan een oude afvalkuil of een reeks paalsporen. Die sporen en hun vulling kunnen immers informatie geven over constructies boven de grond, over voeding, over de planten in de omgeving, enzovoort.

Op het platteland bevinden archeologische sporen zich meestal net onder de ploeglaag. Daarom kiezen archeologen vaak voor een vlakopgraving. De kraan graaft dan de bovenste bodemlaag – ongeveer 40 tot 80 cm – volledig weg tot alle sporen zichtbaar worden. Bij opgravingen in steden of op monumentale sites, zoals kerken, abdijen en kastelen, moeten archeologen een andere aanpak hanteren. Hier zijn namelijk vaak meerdere lagen doorheen de tijd afgezet. Het kan gaan om bewoninglagen, puinlagen of ophogingslagen. Soms zijn er lagen verdwenen door een egalisatie van het terrein of zijn ze vermengd geraakt. Om inzicht te krijgen in de stratigrafie, gaan archeologen laag per laag afpellen, zoals deze zich hebben afgezet. Het is zoals men bij het lezen van een boek blad per blad opent en leest.

Palen laten sporen na

In onze streek werden lange tijd de woningen, stallen en kleinere bijgebouwen in hout gebouwd. Ze bestonden uit een geraamte van houten palen die in gegraven kuilen vast zaten en ze hadden muren uit gevlochten takken. Tijdens een opgraving worden de palen of het vlechtwerk uiteraard niet teruggevonden. Zij zijn al lang vergaan. Wat de archeoloog wel terugvindt, zijn de sporen van de kuilen, want deze hebben een donkerder kleur dan de omliggende grond. Door nauwkeurige studie van die sporen kan soms het volledige plattegrond van een compleet verdwenen gebouw teruggevonden worden.

IN DE PRAKTIJK**Tijdens de opgraving**

Archeologen moeten zeer nauwkeurig te werk gaan. Een opgraving is immers eenmalig. Het is te vergelijken met een boek waarvan elke bladzijde na het lezen wordt verscheurd. Archeologen moeten dus goed onthouden wat zij hebben “gelezen”.

Archeologisch onderzoek is veel meer dan opgraven. Alle sporen die archeologen aantreffen worden genummerd. Die worden dan minutieus en driedimensionaal (in de lengte, de breedte en de diepte) opgemeten. Hiervoor worden referentiepunten gekozen: een vast punt voor de hoogtemetingen en een

HOOGTEMETING.
FOTO DOOR ELISE MARTENS.

OPGRAVINGSVLAK MET DE PAALSPOREN
VAN EEN ROMEINS GEBOUW.
EVERGEM-KLUIZENDOK.
FOTO UNIVERSITEIT GENT.

basisraster voor de horizontale metingen. Alle sporen worden ten opzicht van dit punt of dit raster opgemeten.

Na het nummeren en het meten, worden de sporen accuraat opgetekend en gefotografeerd. De archeoloog houdt ook een dagboek bij waarin hij de problemen, de voorlopige interpretaties en alle informatie over de werkzaamheden noteert.

Sporen worden vaak ook gecoupeerd. Tijdens het couperen van een spoor komen veel archeologische voorwerpen naar boven. Die worden steeds zeer zorgvuldig opgeborgen in een zakje dat het nummer van het spoor draagt. Op die manier kan de archeoloog na de opgraving altijd terugvinden welke vondst uit welk spoor afkomstig is.

Couperen

Als men een spoor coupeert, haalt men de helft van een spoor zorgvuldig weg. Op die manier kan de archeoloog de verschillende lagen van de sporen afzonderlijk bekijken en een antwoord op zeer uiteenlopende vragen vinden. Was het een paalspoor? En stak de paal recht of schuin in de grond? Had hij een dragende functie? Of is het een spoor van een oude gracht? En is deze gracht traag opgevuld of werd hij in een keer dichtgegooid?

Na de opgraving

De laatste dag op het terrein is niet de laatste dag van het archeologisch onderzoek. Alle vondsten worden na de opgraving grondig bestudeerd en vergeleken met gelijkaardige vondsten. Ze kunnen ook naar verschillende laboratoria gestuurd worden voor onderzoek door specialisten.

De belangrijke vondsten, zoals grote stukken aardewerk, moeten bovendien waarheidsgetrouw overgetekend worden. Alle resultaten moeten uiteindelijk in een wetenschappelijke publicatie gegoten worden. Na één maand opgraven kunnen dus wel maanden studiewerk volgen.

1.3. LETTERS EN SPOREN

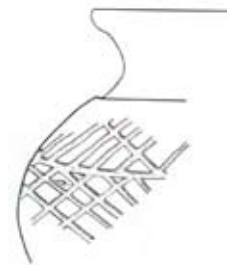
ARCHEOLOGIE EN GESCHREVEN BRONNEN

Zonder archeologie zou de geschiedschrijving veel lacunes bevatten. Dit is zeker het geval voor de prehistorie. De mens kon toen nog niet schrijven en dus is archeologisch onderzoek de enige manier om iets te weten te komen over die periode.

Maar ook voor de periodes mét geschreven bronnen is archeologisch onderzoek nuttig. Archeologie en geschiedschrijving vullen elkaar zelfs prima aan. De geschreven geschiedenis wordt getoetst aan de archeologische vondsten, en omgekeerd. Op

COUPEREN.
FOTO UNIVERSITEIT GENT.

TEKENING VAN EEN SCHERF.
KLAD.

die manier krijgen zowel de historicus als de archeoloog een grotere zekerheid over bepaalde gebeurtenissen en gebruiken uit het verleden.

Bij de raadpleging van historische bronnen mag nooit vergeten worden dat deze niet altijd even waarheidsgetrouw zijn. De schrijver van een historisch document of de schilder van een historisch schilderij zijn niet steeds even objectief. Zij kleuren de geschiedenis. Daarom is het nodig om een historische bron zo vaak mogelijk te toetsen aan meerdere bronnen, zoals deze uit archeologisch onderzoek.

Bovendien vertellen geschreven bronnen vooral over de adel, de clerus en hun bezittingen. De gewone mens met zijn huizen en gebruiksvoorwerpen vallen dikwijls uit de boot. Een archeologische opgraving daarentegen kan hierover juist veel verklappen.

2. HET MEETJESLAND UITGESPIT

2.1. DE PREHISTORIE

Het woord prehistorie betekent letterlijk 'voor-geschiedenis'. Deze term verwijst naar de periode waaruit geen geschreven bronnen zijn teruggevonden. Omdat het schrift niet overal op hetzelfde moment is ontdekt of overgenomen, eindigt de prehistorie niet overal tegelijkertijd. In Mesopotamië (het huidige Irak) komt er al een einde aan de prehistorie rond 3500 v.C., wanneer het spijkerschrift wordt uitgevonden. Bij ons eindigt de prehistorie rond 58 v.C., toen de Romeinen onze gewesten veroverden en het schrift introduceerden.

Archeologen delen de prehistorie op in verschillende periodes. Ze dragen de naam van het meest karakteristieke materiaal van toen: de steentijd, de bronstijd en de ijzertijd.

2.1.1. DE STEENTIJD

De situering van de steentijd verschilt sterk naargelang de locatie. In Oost-Afrika begint hij ongeveer 2,5 miljoen jaar geleden, wanneer de eerste mensachtige – de *Homo habilis* – gereedschap uit steen begint te maken. In onze contreien situeert zich het begin van de steentijd veel later. De oudste, onbetwistbare menselijke getuigenissen zijn in ons land amper 300.000 jaar oud.

De steentijden

Paleolithicum: Vroege Steentijd (... tot 8500 v.C.)

Mesolithicum: Midden Steentijd (8500 tot 4300 v.C.)

Neolithicum: Late Steentijd (5500 tot 2100 v.C.)

Van het Oud-Grieks > *paleo* (oud), *meso* (midden), *neo* (nieuw) en *lithos* (steen).

Rondtrekkende jagers

Het *paleolithicum* valt grotendeels samen met een fase van lange periodes van extreme koude – de ijstijden – afgewisseld door kortere periodes met een meer gematigd klimaat – de tussenijstijden.

In de gemeente Aalter werden meerdere zones ontdekt met resten uit die tijd. Twee zones leverden een uitzonderlijk hoge concentratie aan stenen werktuigen. Mogelijk zijn het de resten van tijdelijk bewoonde kampen van rondtrekkende Neanderthalers.

Robuuste kerels

Neanderthalers waren iets kleiner dan de moderne mens, zwaarder gebouwd en veel sterker. Ze leefden tussen 150.000 en 35.000 jaar geleden. Ze hadden een laag voorhoofd, zware wenkbrauwbogen en een terugwijkende of neutrale kind. Bij het verschijnen van de moderne mens, stierven de Neanderthalers geleidelijk uit. Hun overblijfselen vinden we in onze streek helaas niet terug. De botresten werden door de zure zandbodem volledig verteerd.

Bij de vele werktuigen die men vond in Aalter was onder meer een mooi exemplaar van een boordschrabber. Neanderthalers maakten het om dierenhuiden te bewerken en vlees te snijden. De boordschrabber uit Aalter is 10 cm lang en is vervaardigd uit vuursteen. Die steensoort was dé basisgrondstof voor het maken van werktuigen. Een vrij evidente keuze: vuursteen laat zich gemakkelijk bewerken, levert scherpe snijvlakken op en is eenvoudig te vinden in het landschap.

Uit het paleolithicum kennen we vooral de stenen werktuigen, maar ook uit organische grondstoffen werden er toen werktuigen vervaardigd. In onze regio heeft men hier geen bewijzen voor, wel in het Duitse Schöningen. Daar werden houten werpsperen van ongeveer 350.000 jaar oud gevonden.

BOORDSCHRABBER WERD VOOR VERSCHILLENDE TAKEN GEBRUIKT, ONDER MEER VOOR HET BEWERKEN VAN DIERENHUIDEN. AALTER, CA. 80.000 TOT 60.000 V.C. COLLECTIE UNIVERSITEIT GENT.

BOORDSCHRABBER RECTOZIJDE.

BOORDSCHRABBER VERSOZIJDE.

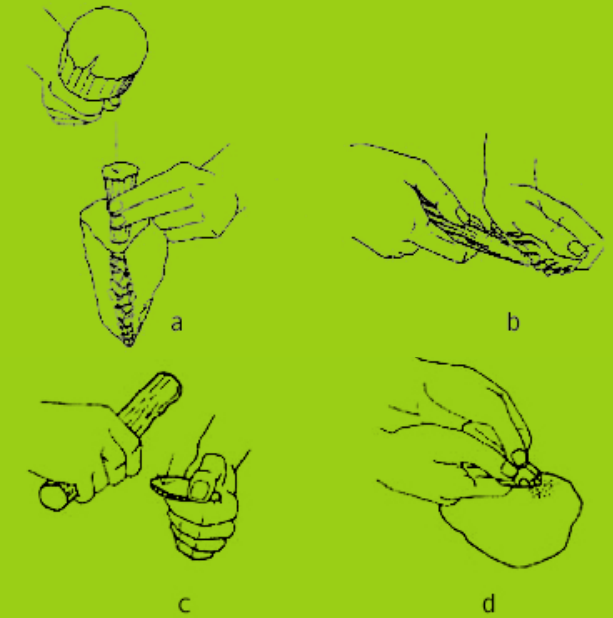
GEPOLIJSTE BIJL. STAM-BIJLOKEMUSEUM.

Levallois

Tot ongeveer 130.000 jaar geleden was de vrij massieve vuistbijl het voornaamste vuurstenen werktuig van de paleolithische mens. Het werd gebruikt voor het slachten van dieren, schrapen van huiden, snijden van takken, enzovoort. Een multifunctioneel werktuig dus.

Geleidelijk werd het werktuigengamma veel gevarieerder. Naast de vuistbijlen, verschijnen nu ook een hele reeks kleinere werktuigen. De meest voorkomende zijn de boordschrabbers, spitsen en messen. Men vervaardigde deze voorwerpen met een speciale bewerkingstechniek, de zogenaamde Levalloisteknik. Die bestond er in om een vuursteenknol zodanig te bewerken dat er splinters met een voorafbepaalde vorm, afmeting en gewicht afgeslagen werden. Doordat deze splinters een vlijmscherpe snijrand hebben, waren ze uitermate geschikt als werktuig.

DOOR HET BEKLOPPEN VAN EEN RUIWE KNOL (A) WORDEN SPLINTERS BEKOMEN DIE OP HUN BEURT WEER WORDEN BEWERKT (B-C) TOT WERKTUIG (D).

Vanaf 10.000 v.C., het begin van het *mesolithicum*, steeg de temperatuur geleidelijk. Het kale toendralandschap uit de ijstijden maakte langzaam plaats voor een gesloten boslandschap. De mens kreeg nu de mogelijkheid om gevarieerd te eten: planten en vruchten stonden alsmat vaker op het menu en de jacht op kudde werd vervangen door de jacht op klein boswild, vogels en vissen.

De jacht gebeurde in kleine groepjes met pijl en boog. Bewijzen hiervoor zijn de talrijk gevonden microlieten. Dit zijn kleine vuurstenen onderdelen van de pijl- en harpoenbepanning. Ze deden dienst als punt of weerhaak en werden met hars vastgezet.

De eerste landbouwers

Rond 5500 v.C. verschijnen in ons land de eerste landbouwers. Dit luidt het begin van het *neolithicum* in. De primitieve landbouwers kwamen van Centraal-Europa en vestigden zich in de vruchtbare leemstreek van Wallonië. Ze bouwden er dorpen met stevige huizen en deden aan landbouw en veeteelt.

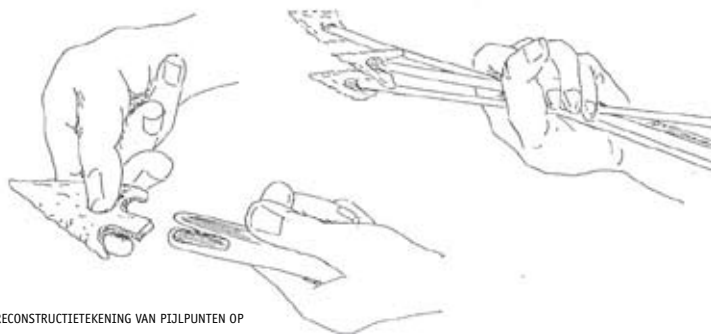
In onze streek gebeurde de overgang van een rondtrekkend bestaan naar een sedentaire levenswijze later en langzamer omdat de zandgronden van Vlaanderen veel minder geschikt waren voor landbouw. De mensen leefden hier dus nog altijd volgens de traditie van hun voorouders. Jacht, visvangst en pluk waren nog steeds de voornaamste bron van voedselvoorziening.

De vele pijlpunten die archeologen terugvonden uit deze periode, vormen een bewijs dat er in het *neolithicum* in onze streek nog veel gejaagd werd. In het Meetjesland kwamen er zowel tijdens opgravingen als door prospectie van net omgeploegde akkers aan het licht.

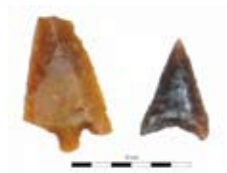
Geleidelijk werden de innovaties van de zuidelijke landbouwers in onze streek overgenomen. Zo werd ook hier de stap naar het boerenbestaan gezet. De stenen bijl was toen één van de belangrijkste werktuigen. De eerste landbouwers rooiden er bossen mee om plaats te maken voor nieuwe akkers. Ze kaptten er ook hout mee om huizen te bouwen. De bijlen werden vastgemaakt aan een houten steel, die uiteraard niet bewaard bleef.

In het *neolithicum* verschijnt het eerste aardewerk. Het werd gebruikt om voedsel in te bereiden, te bewaren of te vervoeren. Alle potten werden met de hand gevormd. Typisch toen was het mengen van de klei met verbrijzelde vuursteen (silexverschraling). Dit was nodig om een te sterke krimp van de klei tijdens het drogen tegen te gaan. Door het krimpen kon een pot gaan scheuren en uit elkaar vallen.

Tijdens een opgraving in Nevele-Vosselare werden een drietal scherven van dit vroege aardewerk gevonden. Ook in Bachte-Maria-Lerne, net buiten het Meetjesland, werd een soortgelijke scherf gevonden. Naast de karakteristieke silexverschraling, had deze scherf een versiering van touwafdrukken.

RECONSTRUCTIETEKENING VAN PIJLPUNTEN OP HOUTEN SCHACHTEN.

PIJLPUNTEN, KNESSELARE-AQUAFIN-2006B/I EN AALTER-BRUG-NOORD
CA. 3800 – 2100 V.C. KLAD.

2.1.2. DE BRONSTIJD

Een nieuwe grondstof: brons

Ongeveer tweeduizend jaar voor onze jaartelling deed brons zijn intrede als nieuwe grondstof voor de vervaardiging van verschillende voorwerpen. Althans in sommige delen van Europa. In het Meetjesland en elders in Vlaanderen bleef het gebruik van steen nog steeds primeren. De tinertsen – onmisbaar voor de vervaardiging van brons – waren hier zeer schaars. De echte stap naar de metaaltijden liet dus in onze streek nog even op zich wachten.

Brons is een legering van ongeveer 90 % koper met 10 % tin. Vergeleken met gewoon koper had het tal van voordelen: de toevoeging van tin maakte het harder en verlaagde het smeltpunt, bovendien was het metaal beter modeleerbaar.

Rivierfondsten in de vallei van de Kale

De weinige metalen voorwerpen die in onze streek gevonden werden, dienden vooral om prestige uit te stralen. Meestal waren het dolkjes, lanspunten en spelden. In de vallei van de Kale werden – telkens zeer toevallig – drie dergelijke bronzen voorwerpen aangetroffen.

Bij het uitgraven van het Schipdonkkanal in 1847 werden in Merendree – in een tak van de Oude Kale – een lanspunt en een speld gevonden. De speld is voor Vlaanderen een quasi uniek exemplaar. Het is 30 cm lang en versierd met golvende lineaire motieven. Dergelijke spelden werden gebruikt om mantels vast te pinnen.

Het derde bronzen voorwerp uit de vallei van de Kale is ook een lanspunt. In 1965 vonden spelende kinderen dit voorwerp in Landegem in de moerassige vlakte langsheen de Oude Kale. Het is 10 cm lang en heeft een ovaal blad met twee nietgaten.

BRONZEN LANSPUNT, LANDEGEM.
1100 – 800 V.C. PAM VELZEKE.

Vaarwel!

Deze drie bronzen voorwerpen – telkens in watercontext aangetroffen – vormen voor Vlaanderen geen unicum. Rond de vorige eeuwwisseling werden tijdens baggerwerken van de Schelde en haar bijrivieren nog veel andere bronzen voorwerpen aan het licht gebracht. Dit is geen toeval. Al deze voorwerpen werden er immers door de toenmalige ‘stamhoofden’ moedwillig achtergelaten. Inderdaad! Een moeilijk te begrijpen praktijk, aangezien brons toen zo schaars en duur was. Toch is het net omdat deze bronzen voorwerpen zo zeldzaam waren dat ze in het water verdwenen. Het bezit van bronzen voorwerpen verleende namelijk een machtspositie, maar deze moest geregeld bestendigd worden. Rivaliserende stamhoofden hielden hiervoor een soort rituele competitie waarbij ze een deel van hun kostbaar bezit in het water ‘offerden’. Zo lieten ze zien dat ze rijk genoeg waren om waardevolle voorwerpen te dumpen.

Een nederzetting in Maldegem

In 1992 en 1997 werd telkens een aardgasleiding door heel Vlaanderen aangelegd. Uiteraard volgden archeologen deze werken met argusogen. In Maldegem-Burkel resulteerde dit in de ontdekking van een belangrijke site met vondsten uit verschillende periodes, een zogenaamde meerperiodensite.

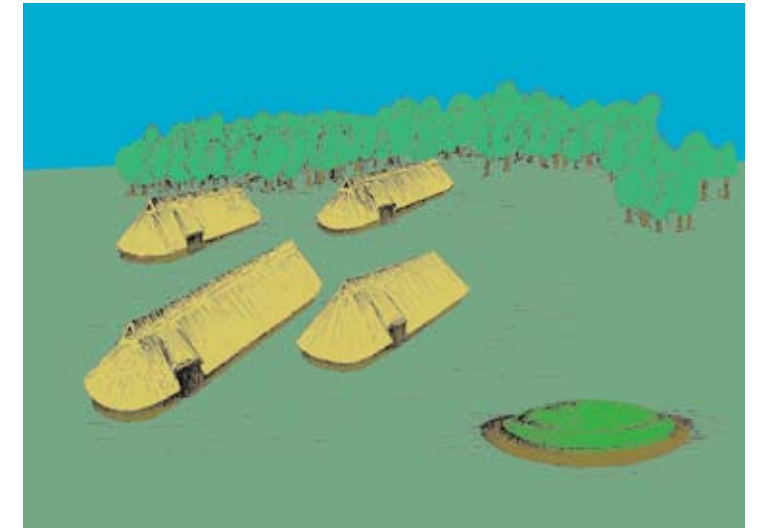
De meest opmerkelijke vondst was een gehucht uit de bronstijd. Archeologen vonden er meerdere paalsporen van drie of vier gebouwen en een aantal bijgebouwtjes. Het hoofdgebouw was een lange rechthoekige structuur van 24 meter lang op 6 meter breed en was drieschepig. Waarschijnlijk was het een woonstalhuis waarin de stal voor het vee en het huis van de mensen onder één dak zaten. Dit had een voordeel, want dankzij het vee in de stal hadden de mensen het altijd warm in hun huis.

Het gehucht werd tussen 1500 en 1300 v.C. gebouwd. Men kon de site dateren dankzij ¹⁴C-onderzoek op houtskool uit enkele paalsporen van het hoofdgebouw. Het werd niet lang bewoond. In de bronstijd – maar ook in het neolithicum en de ijzertijd – verlieten de inwoners hun dorpen immers na reeds één of twee generaties om enkele kilometers verderop een nieuw dorp te bouwen. De landbouwgronden waren na die tijd uitgeput, waardoor de mensen naar nieuwe, meer vruchtbare gronden trokken.

Koolstof 14

In 1949 ontdekte de Amerikaan Willard F. Libby dat alle levende wezens – dus ook dieren en planten – het atoom koolstof 14 (¹⁴C) opslaan tijdens hun leven. Na de dood van een organisme zet deze licht radioactieve vorm van koolstof zich zeer langzaam om tot een ander element: ¹²C. Deze ontdekking bleek zeer nuttig voor archeologen. Door te meten hoeveel ¹⁴C er nog in vondsten van organisch materiaal (beenderen, houtskool, plantenresten, ...) overblijft, kunnen ze die resten dateren.

RECONSTRUCTIETEKENING VAN HET
BRONSTIJD-DORP VAN MALDEGEM-BURKEL
MET OP DE VOORGROND EEN GRAFHEUVEL.

Grafheuvels en urnenvelden

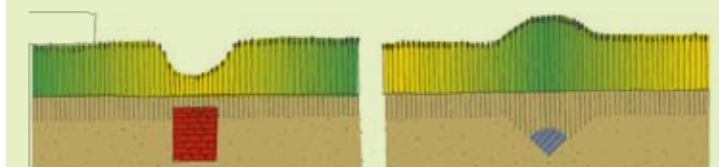
Dé begraafwijze tijdens het grootste deel van de bronstijd was een urne met crematieresten van de overledene bijzeten onder een grote grafheuvel. Zowel in de Vlaamse Ardennen, de Kempen als in Waals-Brabant zijn grafheuvels al lange tijd gekend. Enkele exemplaren kan je zelfs vandaag nog bewonderen in het Zoniënwoud.

In het Meetjesland – en Zandig-Vlaanderen in het algemeen – waren grafheuvels niet gekend. De conclusie was snel getrokken: de streek had maar weinig te betekenen tijdens de bronstijd. Maar niets was minder waar. Eind de jaren 1970 bracht het gebruik van de luchtfotografie verandering in die bewering.

In vogelperspectief

Veel sporen uit het verleden zijn van op de begane grond niet zichtbaar, maar vanuit de lucht zijn ze wel waarneembaar. Een sportvliegtuigje en een fototoestel kunnen volstaan om ze te ontdekken en dus nieuwe archeologische sites te lokaliseren.

Er zijn verschillende soorten sporen in de luchtfotografie. De zogenaamde *cropmarks* komen bij ons het meest voor. Dit zijn groei- en kleurverschillen in de gewassen. Zo zullen de gewassen boven een gedempte gracht hoger groeien en beter weerstand bieden tegen droogte. Boven de funderingen van een muur speelt zich net het omgekeerde proces af.

Door veelvuldig de streek te overvliegen werden honderden mogelijke grafheuvels op film vastgelegd. De heuvels zelf zijn uiteraard door de eeuwenlange intensieve landbouw volledig verdwenen. Wat overblijft – en nog op te sporen is via luchtfotografie – zijn de (gedempte) grachten die rond deze heuvels gegraven werden. Zij beïnvloeden de plantengroei die erboven wortelen, waardoor circulaire structuren gevormd worden.

Deze cirkels hebben doorgaans een doorsnede van 25 meter met één of soms twee concentrische grachten. Ze komen in het landschap voor als geïsoleerde exemplaren of gegroepeerd in 'grafvelden'.

De meest courante grafvelden tellen twee tot vijf grafheuvels. De site Maldegem-Hollestraat, waar elf grafcirkels zijn geteld, is een eerder uitzonderlijk geval. Ook in de nabijheid van de bronstijd-nederzetting van Maldegem-Burkel werden buitengewoon veel cirkels geteld: maar liefst 17 exemplaren!

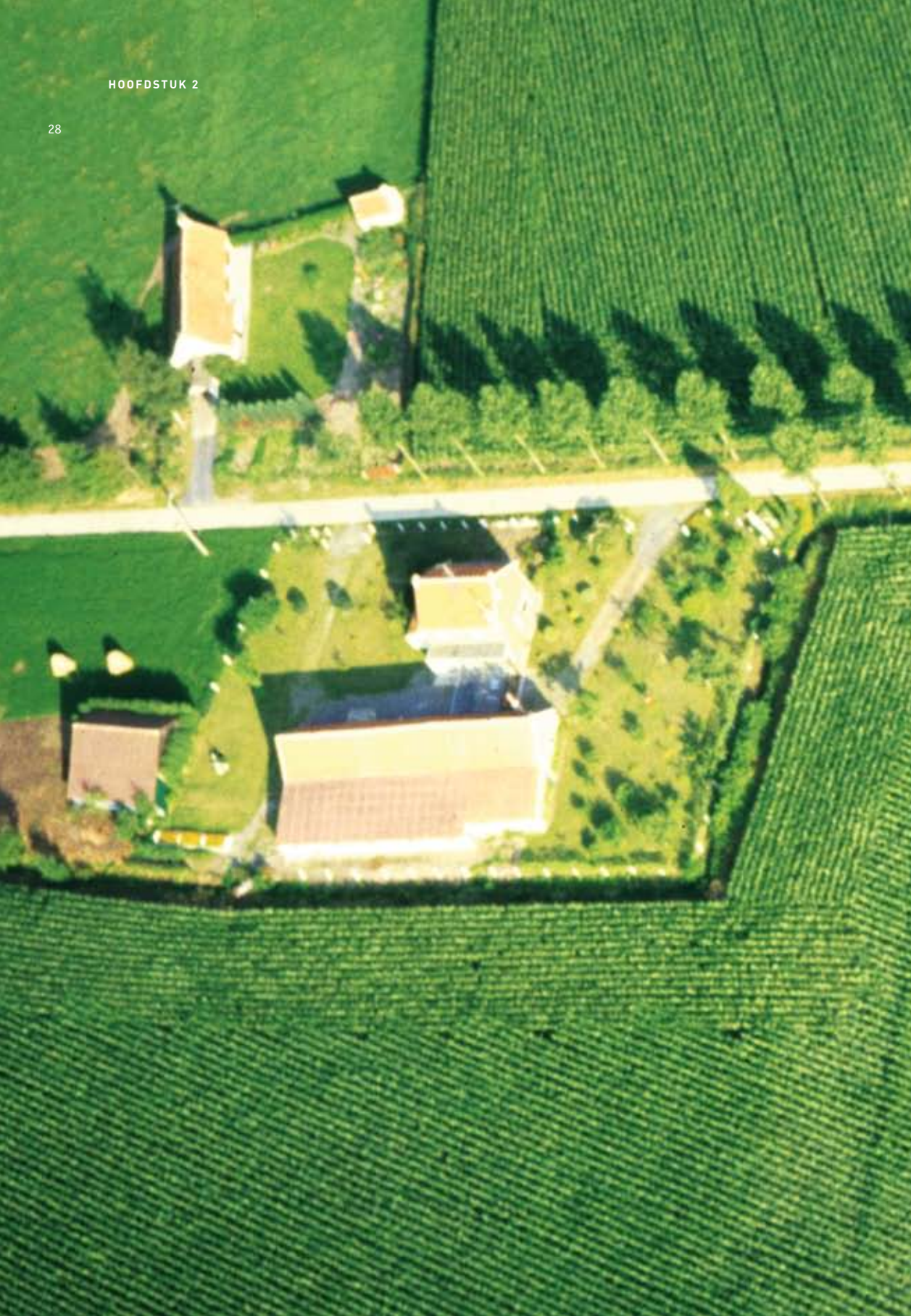

EEN GRAFCIRKEL VAN HET GRAFVELD
VAN MALDEGEM-BURKEL.
FOTO J. SEMEY (NR. 35936),
UNIVERSITEIT GENT.

DE GRAFCIRKEL VAN KNESSELARE-DORP.
FOTO J. SEMEY (NR. 56833),
UNIVERSITEIT GENT.

Vanaf 1100 v.C. – of het begin van de late bronstijd – verdwenen de grafheuvels geleidelijk. Ze maakten plaats voor uitgestrekte grafvelden waarin de as van de overledene in een urne of een zak van stof of leder in een kuil werd bijgezet, soms vergezeld van een grafgift. De grafvelden tellen tien tot soms meerdere honderden graven. Mogelijk ontwikkelde zo'n grafveld zich rond een reeds bestaande grafheuvel. In Aalter, op de site Oostergem, werd een dergelijk grafveld ontdekt.

2.1.3. DE IJZERTIJD

Een nieuw metaal: ijzer

In de ijzertijd – de naam verklapt het al – werd brons als belangrijkste grondstof vervangen door ijzer. Toch vonden archeologen in het Meetjesland vrij weinig ijzeren voorwerpen. Elders in Vlaanderen werd wel meer ijzer gevonden. Op sommige plaatsen werden graven blootgelegd van personen die duidelijk tot de elite van de maatschappij behoorden. Ze werden begraven met ijzeren zwaarden, dolken en paardentuig.

IJzerertsen zijn alomtegenwoordig in Europa. De oudste ijzeren voorwerpen zijn zelfs bijna even oud als de eerste bronzen voorwerpen. Toch was ijzer veel later algemeen verspreid dan brons. Een verklaring hiervoor kan gevonden worden in het vrij omslachtig productieproces dat ijzer vereist: het moet geroosterd, gezuiverd, gehamerd worden, enzovoort.

Eens men dit alles onder de knie had, werd brons vrij snel vervangen door ijzer. Het is namelijk makkelijker te bewerken, gaat langer mee, is harder en is dus veel beter voor de vervaardiging van wapens en gereedschap.

Een woonstalhuis en fermes indigènes

In het Meetjesland en omstreken zijn aanduidingen van landelijke nederzettingen uit de ijzertijd bijzonder schaars. De archeologen van de Kale-Leie Archeologische Dienst mochten zich daarom in het voorjaar van 2006 als ware geluksvogels beschouwen toen ze op het kerkhof van Aalter de sporen van een woonstalhuis uit de vroege ijzertijd ontdekten.

Gebouwen uit die periode hadden vaak een dak uit stro of riet en met leem bestreken wanden uit vlechtwerk. Vermoedelijk werd het woonstalhuis in Aalter op dezelfde manier gebouwd.

Uit de late ijzertijd werden bewoningssporen in onder meer Vinderhoute en Ertvelde gevonden. Luchtfotografische prospectie verraadde er de aanwezigheid van zogenaamde *fermes indigènes*. Dit zijn boerderijen omgeven door verschillende smalle en ondiepe grachtjes die een complex van percelen vormen.

PLATTEGROND MET DE PAALSPOREN VAN HET WOONSTALHUIS OP AALTER-KERKHOF, 9E – 5E EEUW V.C. KLAD.

KOMMETJE IN AARDEWERK, AALTER-LANGEVOORDE, 2E-1E EEUW V.C. PAM VELZEKE.

Aalters aardewerk

Het industrieterrein van Langevoorde in Aalter ziet er vandaag uit zoals elk industrieterrein. Nochtans was de plek – vóór de aanleg van de vele bedrijven, parkings en wegen – een belangrijke archeologische site met een zeer rijk en divers bodemarchief. Dankzij een vooronderzoek met proefsleuven op het terrein ontdekten de archeologen er sporen uit de vroege steentijd over de Romeinse periode tot de middeleeuwen.

Er konden verschillende sporen gedateerd worden in zowel de vroege als de late ijzertijd. Het gaat om kleiwinningskuilen, paalsporen en een grachtensysteem of enclosure. Bij deze laatste bestond op één bepaalde plek de grachtenvulling uit onder meer houtskool en verbrand menselijk bot. Samen met de vondst van een aantal bijna volledige kommen, deed dit snel het vermoeden rijzen dat dit enclosure – net zoals de site van Ursel – wel eens een ritueel karakter kon hebben.

SCHERF MET AFDruk VAN VARENBLAD, AALTER-LANGEVOORDE, 2E-1E EEUW V.C. PAM VELZEKE. FOTO DOOR WIM DE CLERCO.

2500 jaar bewaard

Dit klein varenblaadje kwam tijdens het boetseren op het oppervlak van een nog natte pot terecht. Door het bakproces schroefde het blaadje weg. De afdruk bleef tot op vandaag bewaard, ca. 2500 jaar later.

POTJE IN AARDEWERK, AALTER-WARANDE, 4E-3E EEUW V.C. KLAD.

De funeraire site van Ursel

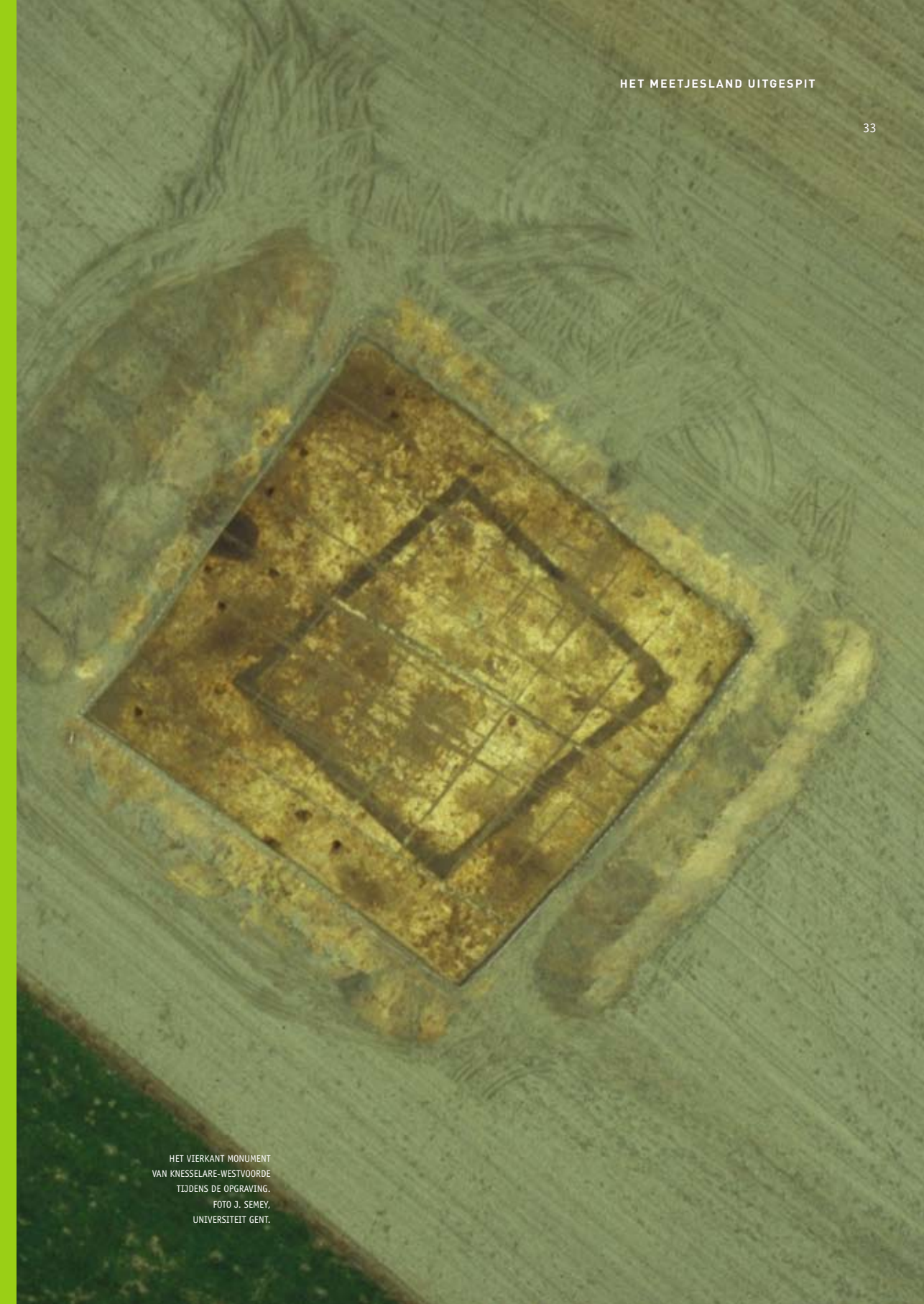
In de jaren 1980 besloot de Universiteit Gent om de door luchtfotografie ontdekte site van Ursel-Rozestraat op te graven. Het onderzoek wierp zijn vruchten af. Niet alleen werden de op de foto zichtbare dubbele grafcirkel en de vierhoekige greppelomheining blootgelegd, bovendien werden twee bijkomstige vierhoeken en een grafveld ontdekt.

De grafheuvel was een exemplaar uit de bronstijd. Hij werd reeds in 2000 v.C. opgericht en bleef zeker tot in de Romeinse periode zichtbaar in het landschap. Vanaf de late ijzertijd ontwikkelde zich rond dit funerair monument een grafveld met meerdere crematiegraven. Naast aardewerk werden in deze graven ook ijzeren mantelspelden meegegeven.

De vierhoekige omheiningen, die analogen kennen in Aalter-Langevoorde en Knesselare-Westvoorde, bleken eveneens uit de late ijzertijd te dateren. Omwille van de nabijgelegen grafvelden en de schaarsheid aan vondsten binnen deze omheiningen kunnen ze gezien worden als rurale openluchtheiligdommen.

LUCHTFOTO VAN DE GRAFCIRKEL UIT DE BRONSTIJD EN HET IJZERTIJD-ENCLOSURE VAN URSEL-ROZESTRAAT.
FOTO J. SEMEY (NR. 15404),
UNIVERSITEIT GENT.

HET VIERKANT MONUMENT VAN KNESSELARE-WESTVOORDE TIJDENS DE OPGRAVING.
FOTO J. SEMEY,
UNIVERSITEIT GENT.

DE GRAFCIRKEL VAN URSEL-ROZESTRAAT
TIJDENS DE OPGRAVING.
FOTO J. SEMEY (NR. 20616),
UNIVERSITEIT GENT.

BRONZEN VICTORIABEELDJE,
AALTER-EKENAKKER, 2E-3E EEUW N.C.

0 3cm

KAPRIJKE.
FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

2. DE GALLO – ROMEINSE TIJD

Tussen 58 v.C. en 51 v.C. veroverde Julius Caesar stelselmatig Gallië. Ook onze regio kwam zo onder Romeinse invloed. De Romeinse gebruiken werden toen deels overgenomen door de plaatselijke Gallische bevolking. Aanvankelijk bood de bevolking weerstand, maar na verloop van tijd smolt de Gallische cultuur samen met die van de veroveraar. Uit deze wederzijdse beïnvloeding ontstond de zogenaamde Gallo-Romeinse cultuur.

DE CIVITAS MENAPIORUM

Ook het grondgebied van het huidige Meetjesland stond in die periode onder Romeinse invloed. Het maakte toen deel uit van de civitas Menapiorum. Dat was de naam die in 15 v.C. door keizer Augustus bij de nieuwe bestuurlijke indeling toegewezen werd aan het stamgebied van de Menapiërs.

Bewijzen voor de Gallo-Romeinse aanwezigheid in onze streek vinden we onder meer in de talrijke archeologische overblijfselen. De toponymie of plaatsnaamkunde verraaft ook het één en het ander. De naam van de gemeente Kaprijke bijvoorbeeld is zeer waarschijnlijk van Romeinse oorsprong. Het zou komen van *Capriacum*, wat "Goed van Caprius" betekent.

DENARIUS,
2DE EEUW N.C.
COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

SESTERTIUS,
2DE EEUW N.C.
COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

ZWART GEVERNISTE BEKER
MET JACHTSCÈNE, 2DE EEUW N.C.
KONINKLIJKE MUSEA VOOR KUNST
EN GESCHIEDENIS.

VICUS VAN MERENDREE

Archeologisch onderzoek en toevallige ontdekkingen op het grondgebied van Merendree hebben reeds veel vondsten uit de Gallo-Romeinse tijd opgeleverd: van aardewerk over metaal tot dakpannen en andere bouwmaterialen. Verbazend is dit niet, als je weet dat Merendree toen een vicus of kleine handelsnederzetting was.

Zo'n vicus was een regionaal belangrijk centrum voor het drukkbevoonde omgevende platteland en ontwikkelde zich vooral aan knooppunten van land- en waterwegen. Een vicus had een centrale marktfunctie en speelde een grote rol in de lokale administratie.

De nederzetting van Merendree kende haar hoogtepunt tijdens de 2de eeuw en de 3de eeuw n.C. Onder de regering van keizer Constantijn (ca. 330 n. C.) was er bovendien mogelijks een kleine militaire eenheid gevestigd.

In Merendree – en in andere Gallo-Romeinse nederzettingen uit het Meetjesland – worden bij opgravingen regelmatig importgoederen uit het Middellandse Zeegebied of het Rijnland aangetroffen: wijn- of olijfolie-amforen, terra sigillata, ... Toch was het gros van de objecten van lokale makelij. Zo werden in Zomergem dakpannen en wellicht potten gebakken, terwijl in Merendree een smidsatelier actief was.

Wat is terra sigillata?

Het is Latijn en betekent letterlijk 'gestempelde aarde'. Het verwijst naar het Romeins luxe aardewerk dat vaak een pottenbakkersstempel draagt op de binnenzijde van de bodem. Het aardewerk is hard gebakken en heeft een rode kleur met een opvallende rode of oranje glanzende deklaag. Er zijn vooral kommen, borden en schalen in terra sigillata. Door haar herkomst en door de grote verscheidenheid aan voorwerpen is terra sigillata een uitstekend hulpmiddel bij de datering van sites uit de Romeinse periode.

TERRA SIGILLATA UIT KLUIZENDOK.
FOTO DOOR WIM DE CLERQ.

UITZONDERLIJKE STEENBOUW

In de zomer van 2006 werden bij een opgraving op een perceel langs de Loveldlaan in Aalter de resten van een 3de eeuwse Romeinse steenbouw ontdekt. De vondsten waren van zeer uiteenlopende aard. Er werden verschillende muurresten aangetroffen, maar ook Romeinse dakpannen, Doornikse kalksteen, aardewerk, verschillende soorten metalen voorwerpen, enzovoort.

Voor de archeologen was de Romeinse site van Loveld geen onbekend terrein. Oude toevalsvondsten en intensieve prospectie hadden al veel Romeins materiaal aan het licht gebracht. Zo werd in het midden van de 20ste eeuw in de buurt van het opgegraven perceel een aantal opmerkelijke objecten gerecupereerd, waaronder een bronzen beeldje van de godin Victoria. En op het perceel zelf werd reeds in de jaren 1990 door het belopen van de akkers zowel import als lokaal aardewerk, maar ook steenpuin en een *pelta* – een fragment van een Romeins harnas – gevonden.

De meest bijzondere vondst blijft zonder twijfel de Romeinse stenen waterput in de tuin van de buurman. Een quasi uniek exemplaar met een zeer rijke vulling: onder meer een houten stemsleutel en panfluit, een gouden mantelspeld, enkele hamerbijlen en twee volledige en ongebruikte maalstenen.

In de Gallo-Romeinse tijd kwam steenbouw bijna alleen in de leemstreek voor, waar grote *villae* – boerenbedrijven naar Romeins model – opgetrokken werden. In de zandgronden van de civitas Menapiorum was steenbouw vrij uitzonderlijk. Daarom is het zeer aannemelijk dat het gebouw op de site Loveld een speciale functie had. Misschien was het wel, gezien de uiterst strategische positie, een militaire post.

STEMSLEUTEL & PANFLUIT,
AALTER-LOVELDLAAN, 2E-3E EEUW N.C.
UNIVERSITEIT GENT.

DE MANUEEL UITGEGRAVEN MUURRESTEN.
FOTO KLAD.

LANDELIJKE NEDERZETTINGEN

Veel talrijker in het Meetjesland zijn de nederzettingen van de Gallo-Romeinse plattelandsbevolking. Vaak komen die aan het licht tijdens noodopgravingen, maar af en toe krijgen archeologen ook de kans om een groter gebied en hiermee een volledige nederzetting te bestuderen.

Een Romeins dorpje onder de loep

Eind 2005 begon in Evergem een groot archeologisch project naar aanleiding van de uitbreiding van de Gentse haven. Archeologen van onder meer de Universiteit Gent kregen hierdoor de kans om meer dan 100 hectare landbouwgrond met proefsleuven te onderzoeken.

Verkenning met proefsleuven

Het trekken van proefsleuven is een doeltreffende en veel toegepaste methode om te weten of een terrein archeologisch waardevol is. Met een graafmachine worden om de vijftien meter sleuven van ongeveer twee meter breed gegraven, en dit tot op gemiddeld vijftig centimeter diepte, het niveau waarop archeologische resten als verkleuringen in de grond zichtbaar worden. Deze sleuven functioneren als een soort kijkvenster dat de archeologen toelaat om het terrein te evalueren en de eventuele sites te lokaliseren.

De resultaten waren opmerkelijk. De archeologen stuitten op twee inheems-Romeinse nederzettingen uit de 2de eeuw n.C. Eén nederzetting werd volledig blootgelegd. Het gaat om een met greppels en grachten omringde boerderij bestaande uit houten gebouwen, houten opslagplaatsjes en waterputten. In de directe omgeving van de nederzetting vond men een aantal brandrestengraven. De mensen die hier woonden maakten deel uit van de lokale Gallische plattelandsbevolking die geleidelijk geromaniseerd werd. Uit de vele afvalputten en grachtvullingen van de site verschenen verschillende vondsten. De meesten zijn fragmenten van inheems aardewerk. Typische importexemplaren zoals amforen of terra sigillata waren schaars. In één afvalput werden een aantal complete exemplaren aangetroffen, onder meer enkele zoutcontainers en een zogenaamde Scheldevalleikruik.

Ook in Knesselare werd een gelijksoortige nederzetting opgegraven. Langs de Romeinse weg vond men onder meer een houten waterput en twee gebouwen.

SHELDEVALLEIKRUIK, EVERGEM-ZANDEKEN,
2E TOT VROEGE 3E EEUW N.C.
UNIVERSITEIT GENT.

RECONSTRUCTIETEKENING
VAN DE ROMEINSE NEDERZETTING
VAN KNESSELARE-KOUTER. KLAD.

Knesselaarse waterputten

In 2005 en 2006 plande Aquafin de aanleg van twee waterleidingen op het grondgebied van Knesselare en Aalter. Dit ging gepaard met het uitgraven van twee lange tracés. De archeologen van de Kale-Leie Archeologische Dienst volgden deze werken op. De opgravingen leverden verbluffende resultaten op.

Op het eerste tracé vonden ze verschillende concentraties aan archeologische sporen waarbij de meest verrassende ontdekking een boomstamwaterput uit de Romeinse tijd was. De waterput bestond uit twee uitgeholde en boven elkaar geplaatste boomstammen met onderaan een houten schijf met perforaties, die wellicht een filterfunctie had.

Een waterput is voor archeologen een dankbare vondst. De waterput zelf is op zich al boeiend, maar bovendien is deze vaak rijkelijk gevuld: goed bewaard aardewerk, houten voorwerpen, maar ook plantenresten, botresten en stuifmeelkorrels. Vragen over de eetgewoontes en het landschap krijgen door de studie van deze laatste vaak een antwoord.

Leerrijke stuifmeelkorrels

Elke plantensoort produceert stuifmeelkorrels met een andere vorm. Omdat ze in natte context goed bewaren, is het onderzoek ervan, de palynologie, de ideale manier om te weten welke planten en bomen er vroeger in de omgeving groeiden. Stuifmeelkorrels uit beerputten of afvalkuilen kunnen ook informatie opleveren over de planten die effectief door de mens gebruikt en gegeten werden. Stuifmeelkorrels blijven immers zeer goed bewaard in het menselijke spijsverteringsstelsel.

Ook het onderzoek op het tweede tracé bleek succesvol: een tweede Romeinse waterput werd blootgelegd. Deze put bestond uit een aantal verticale planken, bijgehouden door horizontale verstevigingsplanken, maar volledig verdukt en ineengeklapt. Bij het leeghalen van de waterput bleek deze heel veel aardewerk te bevatten. De meest spectaculaire vondst was een vrij groot *dolium* of voorraadpot uit de late 1^e eeuw tot 2de eeuw n.C.

Wat de bomen vertellen

Bomen die in een gematigd klimaat groeien, vormen elk jaar een jaarring. Een warm jaar zorgt voor een brede jaarring. In een kouder jaar wordt een smalle jaarring gevormd. Samen vormen zij een typisch jaarringenpatroon, een beetje zoals een streepjescode. Door overlapping van een jaarringenpatroon van een boom met het patroon van een iets oudere boom wordt een jaarringensequentie opgesteld. Als men bijvoorbeeld het jaarringenpatroon van een 60-jarige boom van een halve eeuw geleden overlapt met het patroon van een huidige 60-jarige boom, kan al een sequentie van een eeuw gevormd worden. Een dergelijke sequentie kan tot zeer ver in de tijd teruggaan en vormt de leidraad voor het dateren van stukken hout. Die techniek heet dendrochronologie.

DE BOOMSTAMWATERPUT, KNESSELARE
AQUAFIN 2005 II, 2E EEUW N.C. KLAD

DE SCHERVEN VAN DE VOORRAADPOT UIT
DE WATERPUT,
KNESSELARE – AQUAFIN 2006B/I,
KLAD.

JAARRINGENPOTROON,
KLAD.

HET CASTELLUM VAN MALDEGEM

In de 2de eeuw n.C. kreeg Noord-Gallië af te rekenen met invallen van Germaanse stammen. Dit ging gepaard met veel plunderingen en brandstichtingen. Om zich te verdedigen bouwden de bevolking een reeks kampen in de streek. Zo werd in het Meetjesland het *castellum* van Maldegem opgericht.

Het kamp werd in de jaren 1970 ontdekt via luchtfotografie. De foto's tonen twee spitsgrachten die een vierkant van 155 op 155 m vormen en die zich zeer duidelijk aftekenen in de weilanden en maïsvelden. Opgravingen door de Universiteit Gent in de jaren 1980 bevestigden het Romeins militaire karakter van de site.

HET CASTELLUM VAN MALDEGEM.
FOTO J. SEMEY (NR. 90828),
UNIVERSITEIT GENT.

GRAVEN EN GRAFGIFTEN

Het volgen van de werken van de in 1997 aangelegde aardgasleiding was voor archeologen een ware voltreffer! Zo stootten ze in Maldegem al op een dorpje uit de bronstijd. In Oostwinkel kwam nu een Romeins grafveld uit de 1e eeuw n.C. met twee vierkante grafmonumenten en niet minder dan zestien brandrestengraven aan het licht.

Op de brandstapel

Tijdens de Gallo-Romeinse periode kwam in de Schelde- en Leievallei een speciale crematieritus voor. De overledene werd gecremeerd op een brandstapel, waarna de brandstapelresten met (een deel van) de verbrande beenderen in een rechthoekige kuil werden gedeponeerd. Soms werden – al dan niet verbrande – grafgiften meegegeven. Ze werden op de bodem van de kuil, tussen de brandresten zelf of in een nis in de kuilwand geplaatst. Archeologen herkennen deze zogenaamde brandrestengraven als donkere, houtskoolrijke, vierkante sporen in de bodem.

Het grafveld was helaas sterk aangetast. De intense landbouwactiviteiten van de laatste eeuwen hadden vele graven fors beschadigd. Toch vonden de archeologen een aantal volledige stukken van vooral handgevormd aardewerk.

Eén van de twee grafmonumenten – een vierhoekige grachtenomlijning van 8 op 8 m – sloot twee graven in. In de beide graven werd een identieke beker bijgezet. In één graf werd een ijzeren scheermes toegevoegd. Waarschijnlijk zijn het de graven van twee nauw verwante personen. Misschien waren ze wel man en vrouw.

EEN BRANDRESTENGRAF MET GRAFGIFT.
OOSTWINKEL-LEISCHOOT, 1E EEUW N.C.
PAM VELZEKE.

DE PRACHTIGE GRAFGIFTEN
UIT DE BRANDRESTENGRAVEN
VAN SINT-MARTENS-LEERNE,
2E TOT 3E EEUW N.C.
UNIVERSITEIT GENT.

2.3. VAN DE MIDDELEEUWEN TOT...

Sinds het vertrek van de Romeinen tot... nu. Een lange periode inderdaad! Maar vooral een periode waarin veel verandert: het landschap, de huizenbouw, de materiële cultuur... Tegelijk is veel uit deze periode nog herkenbaar in ons huidige landschap, de dorpsgezichten, landschappen, kerken, kloosters,... Bovendien zit ook de Meetjeslandse bodem vol getuigen uit deze periode. Archeologen graven ze dan ook ijverig op. Zelfs sporen van amper één eeuw oud kunnen onder de schop komen. Elke opgraving, of zelfs losse vondst, is immers een meerwaarde om ons verleden te documenteren.

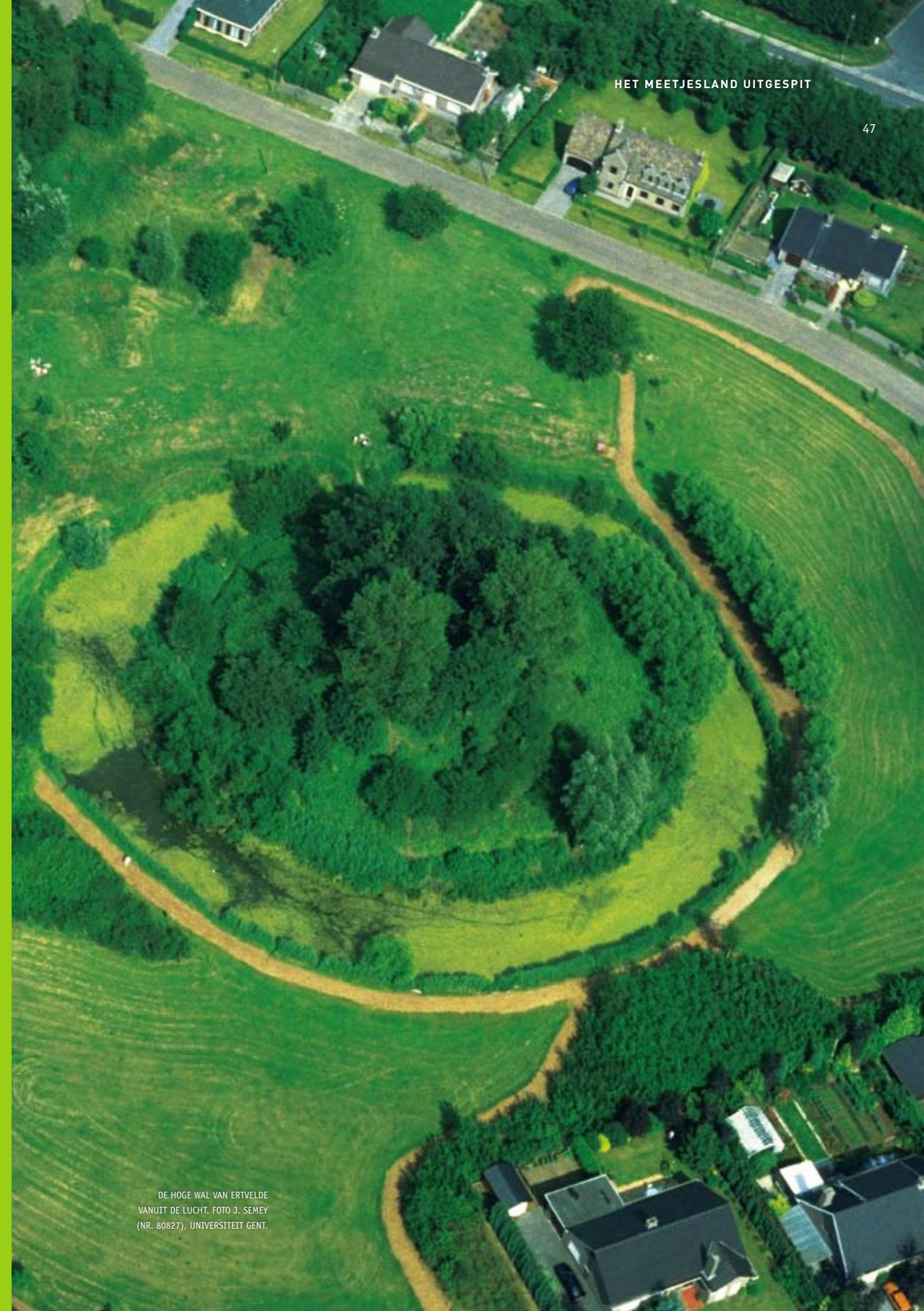
EEN KAROLINGISCHE MUNTCHAT

In 1949 werd langs een weg van Ertvelde naar Zelzate één van de bekendste muntschatten uit de Gentse regio ontdekt: een veldfles gevuld met zilveren munten. De volledige inhoud van de fles is niet gekend aangezien de vindsters de buit onder elkaar verdeelden. Er zijn wel zo'n 460 zilveren munten van opgedoken! De vondst werd gedateerd tussen 870 n.C. en 880 n.C. Mogelijk verdween deze schat in de bodem toen de Noormannen de streek rond Gent onveilig maakten.

Niet enkel de munten zijn heel waardevol, maar ook de fles is vrij uniek. Zij is gemaakt uit zogenoemd Pingsdorfaardewerk, dat kenmerkende rode verfstrepen vertoont. De opening van de fles werd waarschijnlijk met een graszode afgedicht.

DE MUNTCHAT VAN ERTVELDE,
870-880 n.C.
STAM COLLECTIE BIJLOKEMUSEUM.

DE HOGE WAL VAN ERTVELDE
VANUIT DE LUCHT. FOTO J. SEMEY
(NR. 80827), UNIVERSITEIT GENT.

DE HOGE WAL IN ERTVELDE

Ook bovengrondse getuigenissen behoren tot het archeologische landschap van vandaag. Zo kan je in Ertvelde nog steeds gaan wandelen op en rond de overblijfselen van de Hoge Wal, één van de best bewaarde mottekastelen in Oost-Vlaanderen. Mottekastelen waren een typisch feodaal verschijnsel. Het waren versterkte adellijke woonplaatsen uit de volle middeleeuwen (10de-13de eeuw).

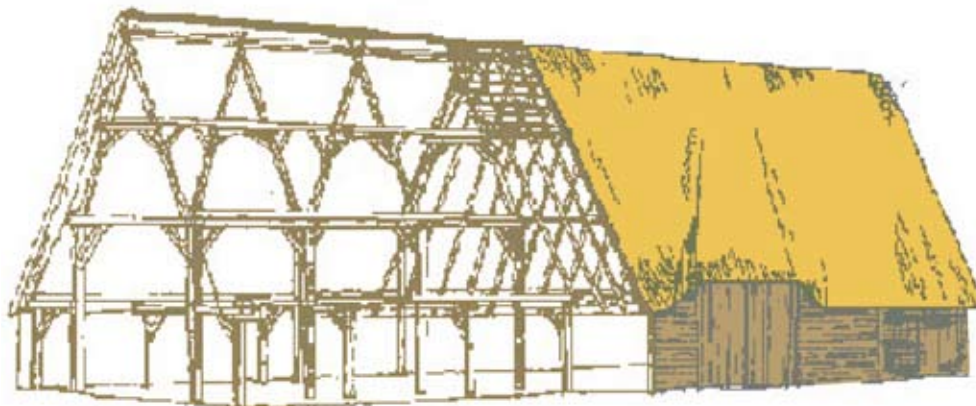
De Hoge Wal bestond uit twee delen: het opperhof en het neerhof. Het opperhof was een grote kunstmatige aarden heuvel waarop een houten 'kasteel' stond en had hoofdzakelijk een verdedigende functie. Op het neerhof speelde zich het dagelijkse leven af: er waren onder meer een boerderij en een kapel. Het geheel van aarden hellingen, grachten en paalomheiningen maakte van het mottekasteel zonder twijfel een bijzonder indrukwekkende vesting. Uit geschriften weet men dat de Hoge Wal in 1385 verwoest werd. Hij werd nooit meer heropgebouwd.

SPOREN EN GRANATEN

De Molenkouterslag in Merendree, vlak aan het Schipdonkknanaal, ligt in het hart van een gekende archeologische site. Toen er in 2004 op deze plek een kleine verkaveling gepland werd, kon een archeologisch onderzoek dus niet ontbreken. De archeologen van de Kale-Leie Archeologische Dienst die het onderzoek leidden, zullen deze opgraving ongetwijfeld niet snel vergeten. De resultaten waren immers zeer verrassend. Ze stootten er op de paalsporen van een typische middeleeuwse hoeve met midden deze sporen een gasgranaat uit de Eerste Wereldoorlog.

De paalsporen vormden een plattegrond van 11m breed op minimum 14m lang en dateren uit de 12^e tot 13^e eeuw. De hoeve was omringd door grachten, die het regenwater opvingen. Op het industrieterrein van Langevoorde in Aalter werd een gelijkaardige middeleeuwse hoeve ontdekt. De goed bewaarde paalsporen lieten toe een waarheidsgetrouwe reconstructie van de hoeve te maken.

RECONSTRUCTIETEKENING
VAN EEN MIDDELEEUWSE HOEVE,
GELIJKAARDIG AAN DIE
VAN AALTER-LANGEVOORDE.

TWEE 77 MM GASGRANATEN
VAN DUITSE MAKELIJ GERECPEREERD
DOOR DOVO, FOTO KLAD.

De gasgranaat uit de Eerste Wereldoorlog die de archeologen op de site van de Molenkouterslag aantroffen, was van Duitse makelij. Aanvankelijk dachten de archeologen dat het hier om een losse vondst ging. Maar toen de Dienst voor Opruiming en Vernietiging van Ontploffingstuigen (DOVO) van het Belgische leger – die de granaat veilig kwam verwijderen – nog twee andere granaten met hun bijhorende beschermkappen ontdekte, rees het vermoeden dat dit meer was dan een paar losse vondsten. Toen bovendien de archeologen iets later een loopgraaf ontdekten, werd duidelijk dat dit alles tot een groter geheel behoorde. De loopgraaf maakte deel uit van de verdedigingslinie die de Duitsers na een mislukte offensief in 1918 achter het Schipdonkkanal hadden ingenomen.

TWEE KASTELEN

De talrijke historische kastelen ten noorden van Gent getuigen van het rijke verleden van de streek. Sommige kastelen staan nog steeds te pronken. Van anderen blijven louter een paar ruïnes over. In Assenede en Middelburg werden recentelijk twee volledig verdwenen kastelen opgegraven.

Het kasteel van Pieter Bladelin

Middelburg is tegenwoordig een rustig dorpje. Ooit is dit anders geweest. Pieter Bladelin, raadgever van de hertogen van Bourgondië, liet er in 1448 een stad bouwen met een bijhorend kasteel. Gedurende de eerste honderd jaar van haar bestaan beleefde de stad gouden tijden. Nadien werd ze verscheidene malen belegerd en veroverd tot in het begin van de 18de eeuw de stad viel. Het kasteel verdween dan langzaam maar zeker onder het maaiveld.

Bij verkavelingen in de tweede helft van de jaren 1990, kwamen steeds meer resten van dit kasteel aan de oppervlakte. In 2002 tenslotte werden archeologen ingezet om de verdere kasteelresten op een verantwoorde manier op te graven.

Tijdens het onderzoek werden naast de bedolven funderingen en muurresten ook veel materiële resten van het dagelijkse leven en de oorlogsactiviteiten op het kasteel opgegraven. De archeologen vonden er aardewerk, leder, botmateriaal, plantaardige resten, glas, metaal, enzovoort. Het grootste deel van deze vondsten was afkomstig uit de storkokers van het kasteel en de brede walgrachten rond het kasteel.

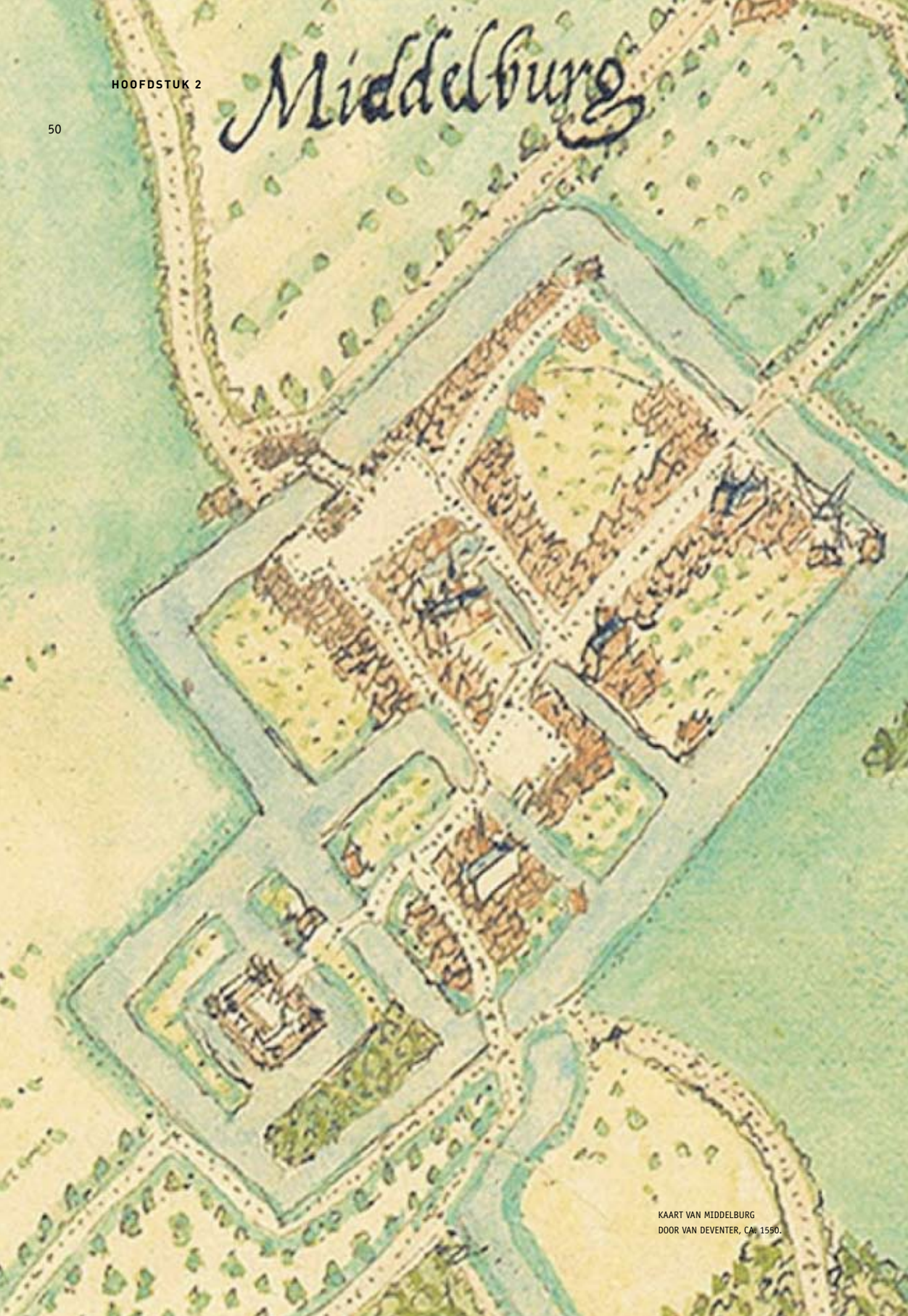

STENEN KANONSKOGELS
GETUIGEN VAN HET TURBULENTE
VERLEDEN VAN HET KASTEEL,
KASTEELSITE MIDDELBURG,
PAM ENAME.
FOTO DOOR WIM DECLERCQ

EEN VLOERTEGEL MET DE INITIALEN
VAN PIETER BLADELIN. KASTEELSITE
MIDDELBURG, 15E EEUW,
PAM ENAME.

KAART VAN MIDDELBURG
DOOR VAN DEVENTER, CA. 1590.

AARDEWERK IN SITU.
KASTEELSITE MIDDELBURG,
EIND 16E - BEGIN 17E EEUW.
FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

HOEKTOREN MIDDELBURG.
FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

Wie het kleine niet eert...

Tijdens opgravingen worden dikwijls grote hoeveelheden grondstalen genomen die nadien door een zeef worden gespoeld. Wat overblijft zijn kleine voorwerpen, steentjes, scherven van aardewerk, maar ook zaden en vruchten en kleine beenderresten, visschubben en -graten, schelpen, leder, hoorn, enzovoort. Niets bijzonder zou je kunnen denken, maar voor archeologen bevatten deze planten- en dierenresten een schat aan informatie. Op de kasteelsite van Middelburg werden ze in grote getale verzameld. Naast het beantwoorden van vragen over onder meer het landschap rond de site, de economie en de consumptie op het kasteel, kunnen ze ook veel verklappen over de status van de toenmalige bewoners (of bezetters) van het kasteel van Middelburg. Zo werden uit de 16de-eeuwse stortkokers zaden en pitten van druiven, vijgen en perziken gevonden en ook botresten van jong vee en wilde vogels. Samen kunnen zij wijzen op een – voor de tijd van toen – rijk dieet.

Onder de zoemer

Na een drukke zomerdag ligt het strand vol met vergeten muntstukken, halskettingen en horloges. Voor de schattenjager is het tijd om zijn metaaldetector uit de kast te halen.

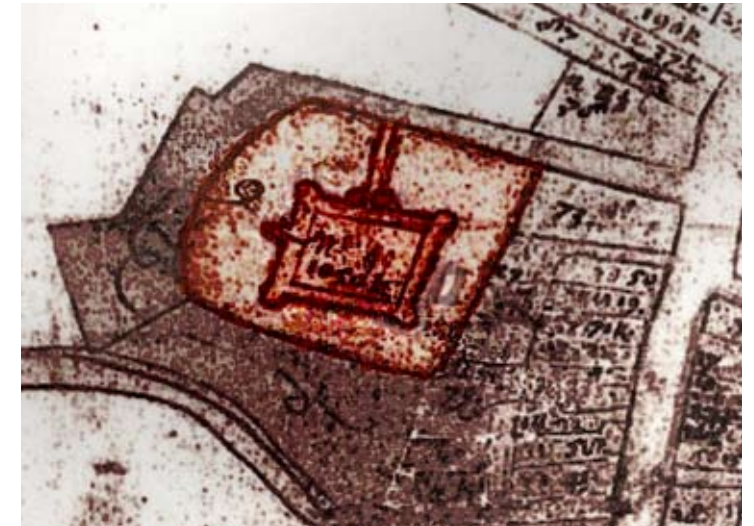
Ook voor archeologisch onderzoek wordt het toestel soms bovengehaald. Dit kan uiteraard enkel in het kader van een opgraving of prospectie mét vergunning. Clandestiene schattengravers vernietigen immers ons erfgoed door de sites te verstoren en de archeologische voorwerpen uit hun context te halen. Tijdens de opgravingen in Middelburg, werd de metaaldetector meermaals aangewend. En gelukkig maar, want zonder het toestel was het grootste deel van de metalen objecten nooit ontdekt geweest en essentiële informatie over de site voorgoed verloren gegaan.

Het kasteel van Andries Andries

Ook in Assenede vonden archeologen bedolven ruïnes van een kasteel. In de Kasteelstraat namelijk, op de plek waar de bouw van een nieuw gemeentehuis gepland werd. Oude kaarten en teksten, maar vooral oude muurresten hadden de aanwezigheid van deze ruïnes al verraden. De opgravingscampagnes van 2001 en 2004 waren dus erg succesvol.

Uit geschreven bronnen bleek dat dit kasteel eigendom was van Andries Andries, een zeer welstellende en invloedrijke burger uit de 16de eeuw. Hij bouwde het kasteel om er zijn oude dagen door te brengen. Het bleef helaas maar korte tijd overeind: amper 150 jaar. Het werd bovendien volledig ontmanteld. De archeologen vonden dus uitsluitend de funderingen van het kasteel terug.

KAART VAN ASSENEDE
MET WEERGAVE VAN HET KASTEEL.
DOOR DE BUCK, CA. 1660.

TWEE GRAFKELDERS**De grafschilderkunst van Waarschoot**

In 2002 werd de Sint-Ghislenukerk in Waarschoot geteisterd door een zware brand. Omdat de kerkruïne voor de bouw van de nieuwe kerk grotendeels werd afgebroken, was dit een kans om een bouwhistorisch en archeologisch onderzoek uit te voeren. Deze kerk stamt in oorsprong uit de dertiende eeuw. In het hoogkoor vonden de archeologen twee grafkelders met prachtige grafschilderkunst uit de 14de eeuw.

SINT-CHRISTOFFEL (MET HOUTEN STAF
AAN DE RECHTERZIJDE EN TWEE VISSEN
EN EEN PALING AAN ZIJN VOETEN)
OP DE ZUIDELIJKE WAND VAN DE Kelder
MET KLEURSCHILDeringen.
Foto door Bert Acke, VZW SAKO.

De doodskisten van Lovendegem

Archeologen onderzoeken ook het recentere verleden. Zo snelde het team van de Kale-Leie Archeologische Dienst ter hulp toen in 2005 arbeiders bij het openbreken van het asfalt rond de Sint-Martinuskerk in Lovendegem een niet alledaagse ontdekking deden. Ze troffen er een grafkelder uit de 19de eeuw aan. Verder onderzoek onthulde nog meer grafkelders, maar ook skeletten en fundamenten. Zeer verwonderlijk was dit in feite niet want het huidige kerkplein had tot 1895 dienst gedaan als kerkhof.

Het grootst bewaarde complex lag zo'n twee meter diep. De archeologen vonden er de resten van een zevental doodskisten. Eén ervan draagt een gedenksteen aan Gravin Josephine Adélaïde Rosalie de Baillet en vermeldt dat zij stierf in Gent op 13 april 1866. Zij was de gemalin van Charles Constantin de Vaernewyck, heer van het kasteel Diepenbroeck te Lovendegem.

DOODSKIST VAN GRAVIN JOSEPHINE
ADÉLAÏDE ROSALIE DE BAILLET,
LOVENDEGEM-KERK, 1866 N.C. KLAD.

DE OPGRAVING NABIJ LOVENDEGEM-KERK.
KLAD.

LOSSE VONDSTEN

Archeologie wordt dikwijls vereenzelvigd met gewoon wat graven, maar ondertussen weet je dat dit niet zo is. Archeologen gaan bijvoorbeeld actief op zoek naar nieuwe sites. De meest eenvoudige manier hiervoor is veldverkenning. Soms levert dit verrassende vondsten op. Zo werden in onder meer Merendree, Landegem en Lovendegem – door er simpelweg op de akkers te lopen - verscheidene leuke voorwerpen uit de postmiddeleeuwen gevonden.

SPEELGOEDKANONNETJE, MERENDREE.
COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

TAPKRAANTJE IN DE VORM
VAN EEN HAAN, LOVENDEGEM.
COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

LOSSE VONDSTEN.
FOTO KLAD.

Als de boer ploegt

De boer die met zijn tractor de aarde op zijn akkers omwoelt is er zich misschien niet van bewust dat hij een helpende hand is voor archeologen op zoek naar nieuwe sites. Het is zo dat voorwerpen die al lange tijd onder de aardoppervlakte vertoeven, plots naar boven kunnen geploegd worden. Daarom doen archeologen aan veldverkenning. Dit wil zeggen dat zij het aardoppervlak systematisch gaan aflopen op zoek naar bepaalde overblijfselen van vroegere menselijke aanwezigheid.

De resultaten van dit 'veldlopen' zijn van veel factoren afhankelijk. Blinkende vuursteen of fel gekleurd en hard gebakken aardewerk zal bijvoorbeeld sneller opvallen dan donkere of broze materialen. Ook het tijdstip van de veldverkenning beïnvloedt het resultaat. Het ideale moment om op de velden te trekken is als het net geregend heeft en er geen gewassen op de akkers groeien.

VELDPROSPECTIE.
FOTO DOOR DIRK VANAELST.

GREPPELS, EVERGEM-ZANDEKEN,
2E TOT VROEGE 3E EEUW N.C.,
UNIVERSITEIT GENT.

BIBLIOGRAFIE

AMPE, A., BOURGEOIS, J., FOCKEDEY, L., e. a., CIRKELS IN HET LAND. EEN INVENTARIS VAN CIRKELVORMIGE STRUCTUREN

IN DE PROVINCIES OOST-EN WEST-VLAANDEREN. *Archeologische inventaris Vlaanderen, buitengewone reeks, 4, 1995.*

BOURGEOIS, J., SEMEY, J. & VANMOERKERKE, J., URSEL. RAPPORT PROVISOIRE DES FOUILLES 1986-1987.

TOMBELLE DE L'ÂGE DE BRONZE ET MONUMENTS AVEC NECROPOLE DE L'ÂGE DU FER. Scholae archaeologicae, 11, 1989.

BOURGEOIS, J., DE CLERCQ, W., DE MULDER G., e. a., HET LAND VAN NEVELE IN DE METAALIJDEN,

in: Een kijk op het archeologisch verleden van Het Land van Nevele, VOBov-info, 48, 1998, pp 13-23.

BOURGEOIS, J., EEN INLEIDING TOT DE ARCHEOLOGIE, IN: ART, J. (RED.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?*, 1999, pp 87-163.

BOURGEOIS, J., DE METAALTIJDEN IN VLAANDEREN, IN: ART, J. (RED.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente, 1999, pp 215-267.*

CROMBE, P., DE STEENTIJDEN IN VLAANDEREN, IN: ART, J. (RED.), *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?*, 1999, pp 165-214.

CROMBE, P., DE CLERCQ, W., MEGANCK, M., e. a., EEN MEERPERIODENSITE BIJ DE VALLEI VAN DE EDE TE MALDEGEM-BURKEL (GEM. MALDEGEM).

MENSELIJKE AANWEZIGHEID UIT DE STEENTIJD, EEN NEDERZETTING EN GRAFHEUVEL UIT DE BRONSTIJD EN EEN NEDERZETTING UIT DE ROMEINSE TIJD,

in: ART, J. (red.), Een lijn door het landschap. Archeologie en het VTN-project, 1997-1998. Deel II, 2005, pp 93-117.

DE CLERCQ, W., ONGESCHREVEN VERLEDEN. EEN ARCHEOLOGISCHE KIJK OP DE VROEGSTE BEWONINGSGESCHIEDENIS VAN HET LAND VAN NEVELE,

in: Het land van Nevele, 29, 1993.

DE CLERCQ, W., DE ROMEINSE AANWEZIGHEID IN DE VALLEI VAN DE KALE. EEN OVERZICHT,

in: Een kijk op het archeologisch verleden van Het Land van Nevele, VOBOb-info, 47, 1998, pp 59-60.

DE CLERCQ, W., NOODONDERZOEK BIJ DE AANLEG VAN DE INDUSTRIEZONE AALTER-LANGEVOORDE. FASE 1 – OPVOLGING WEGENISWERKEN,

in: Monumentenzorg en cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen, 1999- 2000, pp 130-132.

DE CLERCQ, W. & MORTIER, S., NOODONDERZOEK OP HET INDUSTRIETERREIN TE AALTER-LANGEVOORDE, O-VL. (FASE 2000). *SPOREN UIT DE IJZERTIJD,*

in: Lunula, Archaeologica protohistorica, 9, 2001, pp 80-81.

DE CLERCQ, W., EEN GALLO-ROMEINS GRAFVELD UIT DE 1STE EEUW TE OOSTWINKEL-LEISCHOOT (GEM. ZOMERGEM),

in: Een lijn door het landschap. Archeologie en het VTN-project 1997-1998. deel II, 2005, pp 147-153.

DE CLERCQ, W., PYPE, P. & MORTIER, W., ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK IN MIDDELBURG-IN-VLAANDEREN.

EEN BILAN NA 3 JAAR ONDERZOEK OP HET OPPER- EN NEERHOF VAN HET KASTEEL VAN PIETER BLADELIN, 2004.

DE CLERCQ, W., CALUWE, D., COOREMANS, B., e. a., LIVING IN TIMES OF WAR. *MATERIAL CULTURE AND ENVIRONMENTAL DATA*

FROM TWO LATE 16TH CENTURY CHUTES FROM THE CASTLE OF MIDDELBURG-IN-FLANDRES (EAST-FLANDRES, BELGIUM).

DE DECKER, S., HET KASTEEL VAN ASSENEDE. VAN OPGRAVING TOT HISTORISCH LANDSCHAP, 2006.

DE MULDER, G. & VERLAECKT, K., DE KELTEN IN VLAANDEREN CA. 750-50 V.C., 1997.

DE POOTER, O. , DE ROOSE, I., MEULEMEESTER, J.-L., e. a. (RED.), VORSTEN, BURGERS EN SOLDATEN.

ROMEINEN EN MIDDELEEUWERS IN OUDENBURG, MIDDELBRUG EN AARDENBURG, 2007.

FOKKENS, H., HET OPGRAVEN IN DE PRAKTIJK. OPGRAVINGSMETHODEN EN TECHNIEKEN, IN: STEENHOUWER, K. & WARRINGA,

A., Archeologie in de praktijk: Methoden en technieken voor de (amateur-)archeoloog, 1985, pp. 91-115.

HOORNE, J., VANHEE, D., EGGERMONT, N. & DECORTE, J., AQUAFINTRACE AALTER BRUG –KNESSELARE FASE 1A. *KLAD-Rapport 1, 2006.*

HOORNE, J. & VANHEE, D., ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK AALTER-KERKHOF. *KLAD-Rapport 2, 2006.*

HOORNE, J., DE CLERCQ, W. & VERBRUGGE, A., ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK AALTER – LOVELDLAAN. *KLAD-Rapport 5, 2007.*

ROGGE, M., BRAECKMAN, K. & DE MULDER, G., HET PROVINCIAAL ARCHEOLOGISCH MUSEUM VAN ZUID-OOST-VLAANDEREN, 1996.

THOEN, H. & VANDERMOERE, N., THE ROMAN FORTIFIED SITE AT MALDEGEM (EAST FLANDERS). *1985 EXCAVATION REPORT. Scholae Archaeologicae, 6, 1986.*

THOEN, H., DE ROMEINSE BEWONING IN DE VALLEI VAN DE KALE BINNEN HET GEBIED VAN HET LAND VAN NEVELE. *EEN STATUS QUAESTIONIS VAN HET*

ONDERZOEK, in: Een kijk op het archeologisch verleden van Het Land van Nevele, VOBOb-info, 47, 199, pp 24-27.

THOEN, H., DE ROMEINEN IN ONZE GEWESTEN. EEN CONFRONTATIE VAN DE HISTORISCHE BRONNEN EN DE ARCHEOLOGISCHE GEGEVENS,

in: ART, J. (red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente?, 1999, pp 277- 348.

VERMEULEN, F. & HAGEMAN, B., EEN RITUELE OMHEINING UIT DE LATE IJZERTIJD TE KNESSELARE (O-VL.),

in: Lunula, Archaeeologia protohistorica,5, 1997, pp 29-33.

WWW.KLUIZENDOK.UGENT.BE

WWW.DEKLAD.BE

WWW.VIOE.BE

WWW.ARCHONET.BE

BEELDVERANTWOORDING

P.04: SATELLIETFOTO MEETJESLAND. BELGISCH FEDERAAL WETENSCHAPSBELEID, EARTH OBSERVATION DESK.

P.08: AKKERS. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE

P.10: OPGRAVING. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

P.12: HOOGTEMETING. FOTO DOOR ELISE MARTENS.

P.13: OPGRAVINGSVLAK MET DE PAALSPOREN VAN EEN ROMEINS GEBOUW. EVERGEM-KLUIZENDOK. FOTO UNIVERSITEIT GENT.

P.14: COUPEREN. FOTO UNIVERSITEIT GENT.

P.14: TEKENING VAN EEN SCHERF. KLAD.

P.16: OPGRAVEN. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

P.18: BOORDSCHRABBER RECTOZIJDE.

P.18: BOORDSCHRABBER VERSOZIJDE.

P.18: HET GEBRUIK VAN DE BOORDSCHRABBER. AALTER, CA. 80.000 TOT 60.000 V.C. COLLECTIE UNIVERSITEIT GENT.

P.18: GEPOLIJSTE BIJL. STAM-BIJLOKEMUSEUM.

P.19: DOOR HET BEKLOPPEN VAN EEN RUWE KNOL (A) WORDEN SPLINTERS BEKOMEN DIE OP HUN BEURT WEER WORDEN BEWERKT (B-C) TOT WERKTUIG (D).

P.20: PIJLPUNTEN. KNESSELARE-AQUAFIN-2006B/I, EN AALTER-BRUG-NOORD CA. 3800 – 2100 V.C. KLAD.

P.20: RECONSTRUCTIETEKENING VAN PIJLPUNTEN OP HOUTEN SCHACHTEN.

P.21: BRONZEN LANSPUNT, LANDEGEM, 1100 – 800 V.C. PAM VELZEKE.

P.23: RECONSTRUCTIETEKENING VAN HET BRONSTIJD-DORP VAN MALDEGEM-BURKEL MET OP DE VOORGROND EEN GRAFHEUVEL, IN: VERLAECKT, K., TUSSEN HEUVEL EN RIVIER. DE BRONSTIJD IN OOST-VLAANDEREN (CA. 2000-750 V.C.), 1996.

P.24: VLIEGTUIG. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

P.26: EEN GRAFCIRKEL VAN HET GRAFVELD VAN MALDEGEM-BURKEL. FOTO J. SEMEY (NR. 35936), UNIVERSITEIT GENT.

P.27: DE GRAFCIRKEL VAN KNESSELARE-DORP. FOTO J. SEMEY (NR. 56833), UNIVERSITEIT GENT.

P.28: DE GRAFCIRKEL VAN AALTER-WOESTYNE. FOTO J. SEMEY (NR. 15608), UNIVERSITEIT GENT.

P.30: PLATTEGROND MET DE PAALSPOREN VAN HET WOONSTALHUIS OP AALTER-KERKHOF, 9E – 5E EEUW V.C. KLAD.

P.31: KOMMETJE IN AARDEWERK, AALTER-LANGEVOORDE, 2E-1E EEUW V.C. PAM VELZEKE.

P.31: SCHERF MET AFDRUK VAN VARENBLAD, AALTER-LANGEVOORDE, 2E-1E EEUW V.C. PAM VELZEKE. FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

P.31: POTJE IN AARDEWERK, AALTER-WARANDE, 4E-3E EEUW V.C. KLAD.

P.32: LUCHTFOTO VAN DE GRAFCIRKEL UIT DE BRONSTIJD EN HET IJZERTIJD-ENCLOSURE VAN URSEL-ROZESTRAAT. FOTO J. SEMEY (NR. 15404), UNIVERSITEIT GENT.

P.33: HET VIERKANT MONUMENT VAN KNESSELARE-WESTVOORDE TIJDENS DE OPGRAVING. FOTO J. SEMEY, UNIVERSITEIT GENT.

P.34: DE GRAFCIRKEL VAN URSEL-ROZESTRAAT TIJDENS DE OPGRAVING. FOTO J. SEMEY (NR. 20616), UNIVERSITEIT GENT.

P.36: BRONZEN VICTORIABEELDJE, AALTER-EKENAKKER, 2E-3E EEUW N.C, IN: FAIDER-FEYTERMANS, G., LES BRONZES ROMAINS DE LA BELGIQUE, I-II, 1979.

P.37: KAPRIJKE. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

P.37: DENARIUS, 2DE EEUW N.C. COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

P.37: SESTERTIUS, 2DE EEUW N.C. COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

P.37: ZWART GEVERNISTE BEKER MET JACHTSCÈNE, 2DE EEUW N.C. KONINKLIJKE MUSEA VOOR KUNST EN GESCHIEDENIS.

P.38: TERRA SIGILLATA UIT KLUIZENDOK. FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

P.38: STEMSELUTEL & PANFLUIT, AALTER-LOVELDLAAN, 2E-3E EEUW N.C. UNIVERSITEIT GENT.

P.38: DE MANUEEL UITGEGRAVEN MUURRESTEN. FOTO KLAD.

P.39: SCHELDEVALLEIKRUIK, EVERGEM-ZANDEKEN, 2E TOT VROEGE 3E EEUW N.C. UNIVERSITEIT GENT.

P.39: RECONSTRUCTIETEKENING VAN DE ROMEINSE NEDERZETTING VAN KNESSELARE-KOUTER. KLAD.

P.40: PROEFSLEUVEN IN KNESSELARE. FOTO DOOR BIRGER STICHELBAUT.

P.42: DE BOOMSTAMWATERPUT, KNESSELARE AQUAFIN 2005 II, 2E EEUW N.C. KLAD

P.42: DE SCHERVEN VAN DE VOORRAADPOT UIT DE WATERPUT, KNESSELARE – AQUAFIN 2006B/I. KLAD.

P.42: JAARINGENPATROON. KLAD.

P.43: HET CASTELLUM VAN MALDEGEM. FOTO J. SEMEY (NR. 90828), UNIVERSITEIT GENT.

P.44: EEN BRANDRESTENGRAF MET GRAFGIFT. OOSTWINKEL-LEISCHOOT, 1E EEUW N.C. PAM VELZEKE.

P.45: DE PRACHTIGE GRAFGIFTEN UIT DE BRANDRESTENGRAVEN VAN SINT-MARTENS-LEERNE, 2E TOT 3E EEUW N.C. UNIVERSITEIT GENT.

P.46: DE MUNTCHAT VAN ERTVELDE, 870-880 N.C. STAM – COLLECTIE BIJLOKEMUSEUM.

P.47: DE HOGE WAL VAN ERTVELDE VANUIT DE LUCHT. FOTO J. SEMEY (NR. 80827), UNIVERSITEIT GENT.

P.48: RECONSTRUCTIETEKENING VAN EEN MIDDELEEUWSE HOEVE, GELIJKAARDIG AAN DIE VAN AALTER-LANGEVOORDE.

P.49: TWEË 77 MM GASGRANATEN VAN DUITSE MAKELIJ GERECUPEREERD DOOR DOVO. FOTO KLAD.

P.49: STENEN KANONSKOGELS, GETUIGEN VAN HET TURBULENTE VERLEDEN VAN HET KASTEEL, KASTEELSITE MIDDELBURG. PAM ENAME.

P.49: EEN VLOERTEGEL MET DE INITIALEN VAN PIETER BLADELIN. KASTEELSITE MIDDELBURG, 15E EEUW. PAM ENAME.

P.50: KAART VAN MIDDELBURG DOOR VAN DEVENTER, CA. 1550.

P.51: AARDEWERK IN SITU. KASTEELSITE MIDDELBURG, EIND 16E – BEGIN 17E EEUW. FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

P.51: HOEKTOREN MIDDELBURG. FOTO DOOR WIM DE CLERCQ.

P.53: KAART VAN ASSENEDE MET WEERGAVE VAN HET KASTEEL. DOOR DE BUCK, CA. 1660.

P.53: SINT-CHRISTOFFEL OP DE ZUIDELIJKE WAND VAN DE KELDER MET KLEURSCHILDERINGEN. FOTO DOOR BERT ACKE, VZW SAKO.

P.54: DOODSKIST VAN GRAVIN JOSEPHINE ADÉLAIDE ROSALIE DE BAILLET, LOVENDEGEM-KERK, 1866 N.C. KLAD.

P.55: DE OPGRAVING NABIJ LOVENDEGEM-KERK. FOTO KLAD.

P.56: TAPKRAANTJE IN DE VORM VAN EEN HAAN, LOVENDEGEM. COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

P.56: SPEELGOEDKANONNETJE, MERENDREE. COLLECTIE PETER DECEUNINCK.

P.57: LOSSE VONDSTEN. FOTO KLAD.

P.58: VELDPROSPECTIE. FOTO DOOR DIRK VANAELST.

P.59: GREPPELS, EVERGEM-ZANDEKEN, 2E TOT VROEGE 3E EEUW N.C. UNIVERSITEIT GENT.

P.63: GRAAFMACHINE. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

P.64: VELD. FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

COLOFON

ERFGOED LEEFT MEETJESLAND GRAAFT

De reeks Erfgoed Leeft is een initiatief van Erfgoedcel Meetjesland.

Deze publicatie verschijnt naar aanleiding van de tentoonstelling 'Velden vol verleden'
en het educatief spel 'Speuren naar sporen' over archeologie in het Meetjesland en de Kale-Leievallei.

UITGAVE

COMEET/ Erfgoedcel Meetjesland
Oostveldstraat 1, 9900 Eeklo
Postadres: Van Hoorebekeplein 1 b 4, 9900 Eeklo
erfgoedcel@comeet.be
T en F: 09 373 75 96
www.erfgoedcelmeetjesland.be
v.u. Frank Sierens

TEKST Elise Martens

EINDREDACTIE Sandrine DeWilde (Erfgoedcel Meetjesland) en David Vanhee (KLAD)

FOTO'S Steven De Baere, Wim De Clercq, Elise Martens, Birger Stichelbaut en Dirk Vanaelst

MET MEDEWERKING VAN Lynn De Clercq, Wim De Clercq, David Vanhee (KLAD) en Johan Hoorne (KLAD),

MET DANK AAN Bert Ace, Prof. Dr. Jean Bourgeois (Universiteit Gent), Jeaninne Baldewijns (STAM Gent), Prof. Dr. Philippe Crombé (Universiteit Gent), Peter Deceuninck, Wim De Clercq (Universiteit Gent), Alain De Vlaeminck (Instituut van Gent), Joris Sergant (Universiteit Gent), Guenevere Souffreau (pam Velzeke), Birger Stichelbaut (Universiteit Gent), Piet Quataert (Regionaal Landschap Meetjesland vzw), Luc Bauters (Provincie Oost-Vlaanderen)

VORMGEVING Quatre Mains (Maldegem-Donk)

DRUK Sint-Joris (Merendree)

WETTELIJK DEPOT 2007/11.065/2

Erfgoedcel Meetjesland wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap en COMEET door middel van een erfgoedconvenant.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

GRAAFMACHINE.
FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.

VELD,
FOTO DOOR STEVEN DE BAERE.